

SZÁZADUNK.

79. szám.

Első esztendői folyamata. 1838.

October' 1.

Magyar színház.

A' világnak minden eddig ismert színházai között, bátran elmondhatni, jelenleg egyetlen egy sincs, mely pesti magyar színházunkhoz hasonlítana, nem ugyan belső művészi fensége, vagy külső szépsége, hanem más valami miatt, mi maga nemében tán az egész világon páratlan, 's melynek egy kis vázolatát adni, nem lesz érdektelen.

Minden más színháznál az igazgatóság, legyen az egyes személyben vagy választmányban központosítva, megteszi szellemi 's anyagi haszonra célzó tisztét, melyet a' közönség színházba járásával vagy jóváhagy, vagy elmaradásával elégtelenséget nyilván kifejezi. A' szellemi 's anyagi viszonyok a' színház és néző világ között ekkép a' legtisztább uton surlódnak egymással és egymás közt, 's ha néha megtörténik is, hogy szilajabb kifakadásokra, példa gyanánt: *fátyolásra* kerül a' dolog, ez koránsem a' nagy közönség' tette, hanem legfeljebb is egyikét jó madár' erdőháti fűtve, 's ki tilthatná meg a' *madaraknak*, hogy ne fűtőljenek?

A' pesti magyar színháznál nem így van a' dolog. Itt a' kéményseprő kezdve — ki különben igen eredeti ember kéményseprőségében, neve mellé t. i., hogy művészeti béléget is látassza, mindig egy csinosan-görbe lájtorját szokott a' napi tűzcédulára fűteni — ezen kéményseprő kezdve, mondom, pesti magyar színházunknál, föl egészen 25 tudós urig, minden ember *dírigul, intriguál, practicuál, krónikál és mystificuál!!* — És ha valami, ez bizonyára e' nemzeti szép intézetnek lassan forró 's lassan emésztő mérge. Itt minden ember okosabb igazgató akar lenni az igazgató-választmánynál; itt minden ember csak hibát keres, 's mivel a' jót senki sem keresi, mindnyájan csak hibát találnak.

De kérdi tán tisztelt szerkesztő ur: miért nem írom én a' pesti színházat illető mindezen dolgokat tulajdon lapjaimba? Azért, mivel a' pártatlan *Híralkot* az általam elmondandókban sokkal jobban illeti az ellenőrködés — 's még azért is, mivel egy diák mondás azt tartja: „*nemo propheta in patria*“; pedig én oly igen szeretnék, ha mindjárt per fas et nefas is, profétá lenni, mi korunkban némely embereknek, úgy látszik, nem roszul sikerült *). De szeretném e' mellett még azt is, hogy pesti magyar színházunk' dolgait nagyobb közönség tudja, mint az, mely szíves, lapjaimat hordatni, 's mely szíves közönséget *Vörösmarty* ur nem rég az Athenaeumban „vad filkónak“ méltóztatott nevezni. — Reményelem, ismeri szerkesztő ur híréből, nevéből *Vörösmarty* urat, ki egy tudós értekezést írt az „*infusoriák*“ *anatómiájáról*“, magyarul: „*a' felekezeteiről*.“

E' beszédekre ha tán ezt mondaná szerkesztő ur: „Ugyan ki már egyszer a' zsákból a' macskával!“ én ezt is könnyen megtehetném, 's zsákok t. i. szépen kioldanám 's a' macskát belőle kiráznám, ha attól nem tartanék, hogy e' zsákban a' macska mellett még *kutya* is van, mi engem egy kissé *Fabius Cunctatorra* teszen. —

*) Ide értvén még a' hamis profétákat is.

SZÁZADUNK.

79. szám.

Első esztendői folyamata. 1838.

October' 1.

E' magyar színház' csillagzatában, mindjárt szép hajnala' derültén, sokan egy égi jegyet véltek látni, 's oroszlánnak hívték azt, 's ez oroszán' képében *Bajza* urat igazgatónak választották. En úgy vélekedtem akkor is, hogy jobb lett volna akárkit mást, mint *Bajza* urat választani, mert erősen bívém, hogy igazgatóságában meg nem áll, 's ha megbukik, akkor egy igen cselszövényes párt fog a' színház ellen fondorkodni. — Hitem nem csal. *Bajza* ur a' színházgátáról leköszönt, vagy mondjuk meg a' dolgot nyiltabban: a' dramaturgia az operával pesti színházunknál forrongása jött; az elsőnek képviselője vala *Bajza* ur 's még egy igen érdeme — ur *), az operát pedig képviselő csaknem az egész választmány; e' szerint a' többségnek minden esetre győzni, *Bajza* urnak pedig hátrálnia kellett.

Bajza ur tehát az igazgatásról lemondott, 's lemondása után kitűnt, hogy 11,000 váltó-forint *adósságot* hagyott e' színházra, holott ő ezen ház' aratásának legszebb korát érte, oly áldott korát, midőn e' ház, megnyitása' idejében, tavalyi augusztus' 22-dikétől kezdve szeptember' 5-ikéig (14 nap alatt), *25,000 forint* jövedelmét hozott! *Ex factum*; ezt elcsavarni nem lehet; ugye *Bajza* ur tán azzal védi magát, hogy ez adóssági summa fölment *Schodelné* asszony' fizetésére; pedig ha *Schodelné* nincs, nincs nagy jövedelem, 's tán lett volna adósság még annyi!

Bajza ur tehát a' legnagyobb rendtelenségben hagyta el a' színházat, 's e' rendtelenség természetes következménye volt annak, hogy *Bajza* ur egész igazgatása' idejében nem fordult meg *úgyse* a' színpalak között. De hozzunk elő e' rendtelenségre *factumot*, mert hiszen van elég. *Bajza* ur' visszas bántsmódja, különösen egy göggel és puffaszkodással tele czédulája okozta, hogy *Kantoré* a' pesti színházat kinyitása' korában, alig érkezte után, tüstint odahagyá. Most már az okosság azt javallta: ha az egyik első magyar színészről elveszítők, igyekezzünk legalább a' másikat, *Lendvayné*, mindenkép lekötöni. De mi történt? *Bajza* ur leereszkedett ugyan és fölkeresé *Lendvayné*, hogy ez a' szerződést írta alá, hanem ezen igen sima dologban *Bajza* ur ismét annyi gögőt, annyi puffaszkodást, annyi méltatlankodást fejté ki, hogy *Lendvayné*, ki igen jól 's igen méltán érzi azt, hogy nélküle e' színház *nem lehet el*, 's hogy ő szerződés nélkül is elég biztossággal maradhat e' színháznál, nyíltan kimondá az igazgató urnak, hogy ő olly emberrel szerződést nem köt. — Meglakolt érte a' derek színész, mert az *Athenaeum*' krónikája még most is uton-utófélen gáncsolja, piszkolja, sőt nem ritkán közdő színésznőt, minő *Laborfalvi Róza*, előbe tesz, vagy legalább *tett*.

E' *factumokat* azért hozám itt föl, mert hiszen volt idő, midőn *Bajza* ur' igazgatása ellen szavamot fölelelém, hogy e' nagy hazafiak engem *hazavertő*nek kiáltottak, és nyilván és tűnhangon lármázták, hogy lelkemet eladám az *ördögnek* és a' német színházigazgatónak, *Schmid* urnak, és a' kegyelmes Isten tudná, még kinek. — En hallgattam 's nagy okom volt hallga-

*) Talán csak nem régi nevetőges emlékezetű ismérésünk, ki tavaly kérdezett: mily joggal szólók a' nemzeti színház' ügyéhez? A' *szerek*.

tásra, mert tudtam, hogy e' nagy hazafiak mindig személyesség-
gen és becsületen rágódnak, valahányszor alaposan szóló el-
leiket megczáfolni nem képesek; de hallgattam még azért is,
mert sem a' derek igazgatót, Schmid urat, sem pedig, becsület-
tel legyen mondva, az ördögöt nincs szerencsém személyesen
ismernem, 's így sem egyikkel sem másikkal lélekkeladási ériat-
kezésbe nem jöheték.

Nem tudom, mit fognak most ezen nagy hazafiak rám ismét
költetni, nem azt e, hogy most lelkemet újra eladtam, az *igaz-
gató-választmány*nak? 's ha ezt: meg kell vallanom, nem csa-
latkoznak; sőt e' lélekkeladás' fejében még *Szentkirályi* Móríc
ur' igazgatása alatt felpénzt is kaptam, *egy szabad belépti je-
gyet*; mellyet azonban, mint a' mai (sept. 15.) czédulán látom,
az igazgatóság *minden* szabad jegyekkel együtt beadatni ren-
delt; 's így könnyen megeshetik, hogy a' felpénzt is elvesztem,
lelkemet is eladtam. A' dolog azonban megtörtént, 's ha haszna
lehet, örömet szolgállok, ha nem is lelkemmel, de — néha tán
nem a' legroszabbul — gereblő pennámmal az igazgató- választ-
mánynak.

Hogy Bajza ur nem legszebb virágzásban hagyá el az igaz-
gatást, a' fenebbiekből láttuk; de mind e' mellett is az a' párt,
melly Bajza urban a' színigazgatástól elesett, nem olly könnyen
feledé vesztességét, 's az igazgatás ellen, a' színen *belől* és szí-
nen *kivül*, teljes erejéből cselszövénykedett. Legelőbb is a' *kró-
nikát* fordította az új igazgató Szentkirályi Móríc ur és annak
minden tette ellen, míg titkon pasquillusok ragasztattak
a' fő város' főutczaszögleteire, 's olly hírek terjeszte-
tének, hogy Szentkirályi ur csupán azért vevé át az igazgatást,
mert hivatalyerésre vágy 's érdemül a' színházat szándékozik
megbuktatni! — Mi volt természetesebb ezek után, mint az,
hogy Szentkirályi ur lemondjon tisztéről? — De megszűnt e hat-
ezután e' párt a' színház ellen tovább is fondorkodni? Épen nem;
mert ezen pártnak czélja, Bajza urat még bukásában is föl-
emelni, azaz megmutatni azt: „hogy miután Bajza ur az
igazgatásról lemondott, a' színháznak meg kell
buknia. Minek dicsőségét azonban Bajza ur és pártja nehezen
fogják elérni; mert annyi bizonyos, hogy egy kissé szemes és
gazdálkodó igazgatás mellett e' színházat ki lehet tartani.

Ezen párt' czéljait tudva, a' részvényesek' utósó gyűlése
előtt határozatlan levén, mi fog történni a' színházzal, e' nem-
zeti ügyben, egy ezen intézet' buktatására törekvő párt' ellené-
ben, magam sem valék munkatlan, 's a' színház' kormányzása
íránt minden esetre a' részvényes társasághoz folyamodtam olly
módon: „hogy az intézetnek mindenkorl állapotjáról a' nemes
megyének minden közgyűlésén, vagy annyszor, a' mennyiszer
kivántatnék, a' legnagyobb szigorúsággal kész volnék számolni,
's ugyanerre kötelezném magamat a' társaságnak is, míg e' szin-
ház körüli vállalkozásának ideje (3 év) tart; sőt minthogy a' tár-
saság ez intézetre egy év óta mintegy 30,000 váltó-forint költ-
séget tőn, vagy annyit legalább tennie kell: azon esetre, ha e'
színház *tizenkét esztendőig* kormányzásokra bizatnék, az utósó
6 esztendő' folytában évenként 5,000 váltó-forintnyi részvény', és
pedig ezen summából évenként a' pesti négy vásár' alkalmával
mindenkor *tizenket* — *tizenhárom részvény'* visszaváltására
kötelezném magamat.“

A' társaság jobbnak látta dolgait nem illy módon intézni, 's
megtörtént a' színigazgatásban a' változás, melly már a' *Hir-
nőkből* is tudatik. Lehet e' már most reményleni, hogy azon zaj-
gó, azon cselszövénykedő párt fel fog hagyni a' színházon
kívüli és belöli, hazafi színbe burkolt, fondorkodásával? — Tel-
jes bizonyossággal mondhatni: „nem“; mert ime lesz szeren-

csém mindjárt előadai, mit tett e' párt, mióta a' színigazgatástól elesett. —

Mik *Egressy* és *Schodel* közt történtek, a' közönség előtt tudva vannak; tudva van az is *Egressy*' tulajdon nyilatkozásából, hogy ő ez ügyben nem személyel, hanem *dologgal* küzdött; dologgal t. i., melly a' dramaturgia 's opera közti, mint fenebb említém, forrongott. *Egressy* áldozatul esett e' párt' fondorkodásának, 's mi csekély vigasztalása lehet még belőle, tán egyedül az: hogy most e' párt az *Athenaeum*- és *Jelenkor*ban néha kigyókönyveket hullat utána. *Egressy*ben, mondhatni, a' veszteség közösen érezhető volt, 's így a' dolgot csak felületesen látóknál e' pártnak könnyebb vala a' bujtogatás.

Elhatároztatott tehát *legelőször* is: hogy *Schodelné*t kifütyöljék, mikelyest föllép. És kiért, vagy miért? — *Egressy*ért, mivel *Schodelné* soha legkisebb érintkezésbe sem jött. A' dolog magában igen nevezetes lett volna, 's hihető, európai bírré jutandott olyformán: „mikép a' magyarok magokat már annyira művelték, hogy pesti országos színházukban legelőbb is a' *legelső* művésznőt, egyet Európa' énekesnőinek legjobbjai közül, kifütyölték!“ — — *Schodelné*, a' művelt, a' lelkes asszony, kinek a' gyönyörű szándékat e' párt levélben tudtára adá, meg akarta a' nemzetet e' gyalázzattól óvni, 's tehetett e okosabbat annál, hogy szerződési szabadságát távollétre használta? De e' párt még a' távolban is lövelte utána mérges fulánkját; szidalmazták, becsmérelték, hogy az augusztusi vásárra nem jött haza, 's mivel már most *Egressy*ért kifütyólni késő volna, kapott e' *hazafi* párt még arra az esetre is, ha most fog *Schodelné* föllépni, más okot a' fütyölésre, t. i. azt, miért nem volt itthon, 's miért nem énekelt vásárcor? Itt van ismét egy *factum*; jő a' másik is, melly hár közelebből engem illet, de szorosán a' színház körüli fondorkodásokhoz tartozik, úgy hogy kötelességem azt közölni.

Megtudta ezen párt, hogy az új igazgatást csekély erőmből én is szándékozem segíteni, hogy számára „*Tündér Honát*“ íróm; megtiszteltek tehát e' *nagy hazafiak* azonnal engem is egy névtelen levéllel, mellynek bevezetése és fő tartalma imígy következik: „Te belond, gazember Munkácsy! Mit írtál megint ostoba Rajzolataidba? Te nem csak igazi tökfilkó vagy, hanem hunczfut is azonfelül. Sem eszed, sem nevelésed, csak a' nagy számárfejed. Benned sem hazafiság, sem becsületérzés, sem igazságszeretet. 'S te akarsz olyan emberekkel kikötni, mint *Vörösmarty*, *Bajza*, *Schedel*? — Látod, ők már csak megvetnek mint haszontalan kutyát, és te mégis becsületlenítő és igazságtalan dolgokat firkálsz! De neked már nem is használ többé semmi, te lanttól elrugaskodott bivaly*), hanem majd használunk mink. Utószó legyen, hogy többé *Bajza* vagy *Vörösmarty* ellen csak egy kukkot is írj! Halljuk, hogy új parodiát írtál. Azt ne adasd, mert a' színészek el fogják ejteni; ők sem szenvedhetnek téged, malitiosus gazembert; mi pedig kifütyöljük, mert téled nem is telik, csak kifütyölésre méltó ostobaság 'stb.“ —

E' levél ösztönül szolgált színművem' minél előbbi bevégezésére, hogy e' *nagy hazafiaknak*, ha már *Schodelné*t ki nem fütyölheték, legalább egy másféle fütyölési ünnepet szerezzenek. Ijesztgetésektől nem rettegek, de e' levél' intése után a' színészek, vagy közülök legalább némelyek iránt vigyázóvá lettem, 's mi tagadás benne, többször és több színésznek nyilván kimondám: miszerint én *egyre*, de csak erre az *egyre* gyanakszom, hogy játékomat el akarja ejteni. Megkimélem nevét, hisz maga az igazgató-választmány ismeri őt mint legnagyobb intriguant. Most

*) Ugyan mi dolga volt a' bivalynak az Istennel? A' szerk.

mar a' történetek után tegye szívére kezét e' színész, 's ha ön lelke nem vádolja őt, én nem vádolom, sőt örömet megbocsátok neki. Kétszer elhatározottan csakugyan ki akarta e' párt fűtyölni „Tündér Honát“, de a' színmű bir némi erővel mulatni a' közönséget, 's így tetszés közben fűtyölni, mégis csak igen nagy czimboraságot jelelő 's eláruló dolog lett volna. De voltak pizszogetők, sőt térítők is, kik megszólíták a' nézőket: „*mit nevelnek ezen a' ezudar, haszontalan durabon?*“ — Ennyit a' dologhoz tartozólag e' tárgyban. Kiktől eredt e' levél, nem szükség fesszegetnem, mert a' későbbi factumok: a' játék, a' pizszogetés, az apostolkodás, a' fűtyölésre készülés, miket a' színpadon 's nézőhelyen egyiránt mindenki tudott, világosan kimutatják.

De én csak mellékszemély voltam e' pártnak, lemoscsoltatásom csak mellékesen lehete szolgálatot pártcéljaira, mennyiben t. i. becsmérelt, lépíszkolt színművem nem hozanda közönséget, nem jövedelmet; mikben azonban e' párt csalódott; főirány a' pártnak minden esetre az igazgatás' buktatása volt, 's hogy „senki se álljon dícsőséggel ott, hol Bajza ur azzal nem tudá magát fentartani.“ — Szentkirályi ur rendet, szorgalmat, ipart, fenyítékkel szándékozott a' színpadra hozni; igazgatása ellen nem lehete panasz; mert alig egy pár hónap alatt több újságot hozott színpadra, mint Bajza ur szinte *egy év* alatt; de éppen ezek voltak, mik az ellenpártnak nem tetszének. Egy *nem-tudós*, egy *profanus ember*, ezenfelül egy *operista*, vagyis képviselője az operának, ily ember mondom, egy *tudós*, egy *főként historicus*, egy *Horatiusok* 's *Curatiusok* barátja' ellenében, mikép merészel még csak álmodni is arról, hogy okosabban 's célszerűbben tudja a' magyar színházat igazgatni, mint egy nagy *Bajza és társai*? — A' profanus csak rövid idő alatt is bebizonyította, hogy többet tud a' tudósnál; föl kelle tehát ellene izgatni a' színészeket, 's a' nagy csatát, nagyobb erővel mint ez előtt, a' színpad' emberei közé dobni. — Mik történetek ezután, Egressyn kezdve a' kardalnoiki historikáig, ismét tudja a' közönség. De nem csak nyilván, alattomban is történtek itt dolgok, melyektől minden józan gondolkodású, minden nyugalmas koblú ember borzad. — Hozzunk elő ismét egy *factumot*, hadd beszéljen az; mert hisz a' *szűjő* urak mindig *factumot* kérnek télelem, holott valahányszor még ellenük szóltam, mindig elhalmozám őket el nem csavarható *factumokkal*. Beszéljen tehát ismét *egy névtelen levél*, melly kiktől íratott, nem szükség magyarázni, csak a' faragatlan, durva, szilaj modorra kell ügyelni, mellyben ez úgy mint a' fentebbi íraték, 's e' módor könnyen a' kútforrásra vezet. A' levél tartalma: „Pest, aug. 7én 1838. Hallja az ur! mint színházigazgatóval szólok az urral! Az ur nagyon nevéletlen ember lehet, hogy egy olly testületet, mellyben annyi becsületesebb tagok vannak az urnál, despotailag akar kormányozni. Az ur elűzési rendszert vett elő, hogy mihelyt valamellyik az urnak a' színészek közül nem teszük, azt kiűrja az ur. Miért nem játszik Egressy Gábor? — az urnak despota bánásmódja miatt, pedig ha ő heves is volt, én hiszem, ha az urnak szamarak 's *aristocraták* nem lettek volna, e' fatal embert észére hozhaták, 's kötelességeihez visszatérítheték vala; most az urnak' alávaló önzése miatt a' közönség szenvedjen? vagy tán az ur fog majd *Lear* királyban jeleskedni? na, akkor igazán ógy-kézláb járand szegény Lear? — Ha önszenvedélyeinek rahja, ne vállaljon az ur igazgatóságot, kivált olyat, mellyhez olly keveset ért mint a' harangöntéshez. Ha az urban becsületérzés volna, érezné gyávaságát, 's legalább tükre okos embertől tanácsot kérne. Miért nem énekel Schodelné? Tudja e az ur, mit biztak rá, mikor színházigazgatóvá tevék; tudja e az ur, mi a' kötelessége? — Ugy igyekeznek a' színésznel megalapításán vól az ur? Hisz az ur vesztére jár az intézetnek. A' ki egy nemzeti közintézet vesztén munkás, az hazaáruló, az *gazember*; értett az ur? Hát ha az ur mind elűldözi a' színészeket, ki fog játszani? tán a' nagytekintetű igazgatóság in *torpora*? — Én azt ajánlom az urnak, ha becsületes ember — a' miben kételkedem — vagy tegye le tüstint az igazgatóságot, vagy kezdjen más utat. — Ha az ur becsületes ember, követni fogja tanácsomat; egy hónapig várok, ha addig a' fentebbiek nem teljesülnek, nyilvános *pasquillok* által fogom az ur' álarczát lerántani, 's az

urat teljesen semmivé tenni.“ — (Miért nem épen féregként eltápná, mikép egykor ez gróf *Desseffy* Józsefnek mondaték?)

„Nem bocsátkozom itt a' levél' s a' dolgok' bővebb fejtegetésébe, mert Szentkirályi Móricz ur ugysis fölhevítá Bajza urat, hogy szálljon nyílt csatára, s ő kész, férfimódra föléleg, nyíltan és szabadon — nem pedig dugaszban fondorkodólag — vele megküzdeni. De el kellett valahára e' dolgokat, ha mindjárt nagyjából is, a' közönség előtt mondani, hadd lássa egyszer már ezen elámitott Magyar Naza, mikép gazdálkodnak, ezen mások' mocskolásával magokat *nagy hazafiaknak* kiáltozó párt-emberek és gyáva, de nagy szája fiatal secundansok a' legszembetűnőbb nemzeti ügy körül is, ha ez rájuk lényt nem vet, ha, mint ők szokták, ingyen és csupa kényelmes heverésért belőle fizetést nem húzhatnak, hasznot nem csigázhatnak. Egyébiránt a' pesti fiatalok által most gyakorlani akart gyáva és nyomorú terrorizmus eszembe juttat egy régebbi *factumot*, mely arra és derék ébresztőre újabb fényt deríthet. Gyánu vala t. i. *Frankenburg* Adolfr, még akkor tudós társasági irnokra, hogy Bajza ur' „Apotheosisát“ Károlyi' „Koszorujában“ ő travestálta; likon tehát, orozva — vagy mikép fejezzük ki diszesen? — kinyitatték *Frankenburg* íróasztalának fiókja, a' travestált Apotheosis' töredékére csakugyan ráakadtak, s ekkor e' nevezetes szavakat intézé *dr. Schedel Ferencz* Frankenburghoz: „Tudja e' az ur, hogy ön tudok embert, ki tíz pengő forintot ajánlott, hogy az urat megverjék?“

Ezek után arról is kellene talán még egy pár szót szólanom, minő cselszövőnykedést visz e' párt a' színen belől véghez? de e' káros befolyást magokra s' színi emberekre nem akarom fejtegetni; elég legyen ennek bizonyosságnál csak azt felhoznom, hogy maga az igazgató-választmány, mely oly sok jeles és derék férfiakból áll, s melynek már elnöke is, *Földesdy* Gábor ur, oly erős akaratú, oly szilárd lelkesült férfi, maga e' választmány, mondom, minden férjfiassága mellett sem volt még eddig képes a' társaságba rendet és fenyítéket hozni, s csakoly ítéletet szerinti nem is fogja ezt mindaddig tehetni, míg nem ezen párt' káros befolyása vagy neutralisáltatik, vagy egészen semmivé tétetik.

Munkácsy János.

A' magyar magányos jog' commentatorainak szellemi characteristicája.

Egy régi magyar jogásztól.

(Folytatás.)

Kelemennek még életében azon kedvellenséget kellett szenvedni, hogy több más írókat mint elődöket (sit venia verbo!) neki kellett szellemi természetével táplálni*). Több oktatónak munkája igen terjedelmesnek látszott, s azért abból hallgatóik' számára compendiumokat vontak ki, nevezetesen: *Grusz* Antal pesti ügyvéd s a' magyar magányos jog' supplens professor (Compendium Juris privati hungarici. Pestini 1818, 303 lap. 8-r.), *Szlemenics* Pál pozsonyi professor (Elementa Juris hungarici civilis privati. Posoni 1817. Editio secunda emendata 1829. 2 köt. 8-r.), és egy nevezetlen pesti író (Epilome Institutionum Juris hungarici privati. Budae 1819. Edit. II. 1822. 8-r.). Az első (*Grusz*) oly szemtelen volt, hogy tanítóját, Kelemen, két szótól szóra kürti, épen nem nevezte meg, s az olvasót intette: „Falleris, si captandae novitatis, aut Auctoris nominis, vel alius Auctoribus nocendi cupidine manus meas ad huius Opusculi compilationem admotas existimas: nam in Regia Scientiarum Universitate Pestensi Juri privato Hungarico alterum jam in annum exponenda admotus, Theoriam Legum Patriarum ex officio tractans, vacuum ab aliis laboribus tempus huius compendio continuando sacraui eo, ut Tibi ampliora volumina fors volvere noleat, quatenusque labore gratificari queam. Habes hic extractas optime de Jurisprudentia Hungarica meritorum Auctorum (egyesen kellett volna mondani: Emerici Kelemen) sententias, et ex

*) Azt lehet Kelemenről mondani, mit *Goethe* írt *Schiller*' almanachjában „Xenien“ című epigrammáknak Kantról s követőiről, kik a' critica philosophiának compendiumait vetélkedve adták ki:

„Wie doch ein unglücklicher so viele Bücher in Nahrung
Setzt! Wenn die Könige bösen, haben die Könige zu thun.“